

Штець В.О., старший викладач кафедри
«Дизайн та основи архітектури»

Національний університет «Львівська
політехніка»

ЗОЛТАН ШОЛТЕС. СТОРИНКИ ТВОРЧОЇ БІОГРАФІЇ

Анотація. Стаття присвячена творчій поставі Золтана Шолтеса – одного з найпомітніших представників закарпатської школи живопису. Прослідковується його мистецький шлях, зважаючи як на суто біографічні моменти, так і на зміст творчості художника.

Ключові слова: закарпатська школа живопису, художник, пленер, пейзаж, творчий метод, натура, мотив.

Аннотация. Штець В.О. Золтан Шолтес. Страницы творческой биографии. Статья посвящена творческой личности Золтана Шолтеса – одного из наиболее заметных представителей закарпатской школы живописи. Исследуется жизненный путь художника, исходя как из чисто биографических, так и творческих аспектов.

Ключевые слова: закарпатская школа живописи, художник, пленер, пейзаж, творческий метод, натура, мотив.

Annotation. Shtec V.O. Zoltan Sholtes. Sides of life and creative activity. The article is devoted to the creative personality Zoltan Soltes - one of the most prominent representatives of the Transcarpathian school of painting. We investigate the life of the artist, based on a purely biographical and creative aspects.

Keywords: Transcarpathian school of painting, artist, plain-art, landscape, creative method, character, motive.

Постановка проблеми. Закарпатська школа живопису займає почесне місце на тлі українського образотворчого мистецтва ХХ століття й не раз попадала у коло наукових інтересів українських мистецтвознавців. Ім'я Золтана Шолтеса також досить часто фігурує у контексті подібних розвідок, проте й досі малярський спадок, творча концепція та загалом творча особистість художника не отримали достойної наукової інтерпретації.

Метою роботи є дослідження творчої постави Золтана Шолтеса, зокрема, увиразнення основних етапів його творчої біографії у тісному зв'язку з його мистецьким доробком.

Стаття виконана за планом НДР НУ «Львівська політехніка».

Результати дослідження. Життєвий шлях та мистецька діяльність З. Шолтеса розгортались на широкому й складному історичному та культурно-мистецькому тлі, насичуючись подіями, враженнями, спілкуванням з видатними особистостями свого часу. Гармонійне світовідчуття Золтана Шолтеса дозволило йому не лише поєднати в осерді власної особистості відповідні мистецькі та релігійні почування, але й втілити, візуалізувати їх у своїй діяльності у якості талановитого живописця та священника. Отже, народився Золтан Шолтес 21 липня 1909 року у с. Перекопа на території колишньої Австро-Угорщини (сьогодні Словаччина). Мистецтвом захопився ще навчаючись в Ужгородській реальній гімназії, де з 1918 року після першої світової війни викладав малюнок один із засновників закарпатської школи живопису Йосип Бокшай. Власне, збережені сьогочасні акварельні етюди виказують не лише безсумнівний талант молодого художника, але й незаперечний вплив на його творчу програму та мистецьку свідомість іменитого учителя. Проте, схильність до філософсько-аналітичної діяльності та необхідність здобути освіту приводять З. Шолтеса до Ужгородської греко-католицької духовної семінарії [1, 45]. За роки навчання, що тривало з 1929 по 1933 рік, Золтан Шолтес відвідує Публічну школу малювання, організовану випускниками будапештської академії мистецтв Адальбертом Ерделі та Йосипом Бокшаєм. Ці талановиті художники мали цілком чітку громадянську позицію – намагаючись прищепити на рідному ґрунті нові тенденції європейського мистецтва, змінити естетичну свідомість місцевих художників, вивести їх зі стану провінційності. Близькі творчі та дружні поради цих двох видатних майстрів пензля створили таку атмосферу, в якій сформувались та змужніли в самостійні творчі індивідуальності таланти А. Коцки, Е. Кондратовича, А. Борецького, Ф. Манайла й багатьох інших знаних сьогодні представників закарпатської школи живопису. Імпульси і творчі поради видатного майстра Й. Бокшая прискорили розквіт таланту молодого Шолтеса [2, 3]. Скеровуючи мистецькі пошуки обдарованого учня, унапрямолюючи його працю за певними світоглядно-теоретичними та технічно-практичними принципами, зрештою, наочно демонструючи творчий метод власними малярськими

Надійшла до редакції 14.04.2010

роботами, Йосип Бокшай став для Золтана Шолтеса не лише учителем, але й у подальшому близьким другом.

У 1933 році, по закінченню навчання у семінарії розпочинається новий цікавий період у творчій біографії художника. Єпископом Олександром Стойкою Золтан Шолтес був рукоположений у сан священника та направлений парохом в с. Ужок. Сюди, у саме серце Карпат до З. Шолтеса часто приїздив для спільної плернерної праці Йосип Бокшай. Поряд у верховинських сільських школах Волосянки, Гусного, Тихого учителювали близькі друзі художника – Е. Контратович, Ш. Петкі, А. Коцка, а їх щоденний контакт із величчю гірських панорам, мальовничістю рідної природи, самотністю етнокультури карпатського краю заохочував молодих митців до роботи та поступово увиразнював у їх творах риси, притаманні саме закарпатській школі живопису. Настрєвовиразні емоційні твори закарпатців своєю оригінальністю, відкритістю, особливою палітрою та декоративністю легко вирізнялись з-поміж інших регіональних шкіл та мистецьких осередків.

Отже, поряд із душпастирською не припинялась і творча праця. З. Шолтес творив та готувався до персонального показу який відбувся, спершу, у 1933 році в Ужгороді, а далі у Празі, Кошице маючи чималий успіх. На жаль, тогочасних робіт художника збереглося небагато, однак живописні якості портрету «Марійка з с. Ужок» (1933), «Хризантеми» (1933) засвідчують неабияку художню підготовку Шолтеса, виразне стильове унапрявлення, майже сформовану кольорову палітру. Творчі звіти митця сприяли його широкому визнанню, зокрема, дозволили набути членства у Спілці (Товаристві) діячів образотворчого мистецтва на Підкарпатській Русі (з 1933), у Спілці угорських художників (з 1939), Спілці підкарпатських художників (з 1939).

З 1945 року Шолтес активно займається громадською працею, працюючи, зокрема, у складі оргкомітету по створенню Закарпатської Спілки художників. Вже в наступному році ця ідея реалізовується, а закарпатці успішно виступають із показами на художніх виставках у Києві. Проте для самого З. Шолтеса це були складні роки. У 1947 році він вимушено відмовляється від сану. «Коли б не відмовився від сану, то може і не жив би. І не намалював би стільки картин...» – так коментує останній факт близький товариш Золтана Шолтеса Ернест Контратович [3, 12]. Отже, художник із сім'єю переїздить до Ужгорода, де влаштовується спершу на меблевий комбінат робітником, а по трьох роках виснажливої роботи – у виробничі майстерні Худфонду, простим, а далі з 1965 року головним художником. Організаторська та громадська робота займала чимало часу, проте художник не припиняв творити, а у 1972 році, прийняв рішення повернутися у сан священника. Цей життєвий поворот був важливим для З. Шолтеса. Друге «духовне дихання» сприяє новому витку у творчій праці. Художник створює ряд зрілих емоційно насичених, сповнених оптимізму полотен:

«Ясиня» (1973), «Гірське село» (1974), «Струківська церква» (1974) тощо. Цей, завершальний етап творчості був свого роду підсумковим. Пантеїстичне світовідчуття художника утверджувало його як одного з найпоплідніших представників закарпатської школи живопису.

Україн важливим для З. Шолтеса був плернерний досвід. Майже всі композиції митця писані безпосередньо з природи, і їх викінченість, фактично картинна довершеність свідчать про неабиякий досвід натурних студій та загалом про уміння привнести у трактовані природні мотиви відповідну міру імпрровізації. Це відчуття імпрровізації, власне, і увиразнює у творчому методі художника певний стик шляхів сприйняття природи: з одного боку це підсвідоме захоплене ставлення до краси закарпатського пейзажу, з іншого – результати багаторічних безпосередніх спостережень за мінливістю гірських панорам, багатоманіттям станів природи. «Протягом багатьох років він послідовно і цілеспрямовано працює на плернері, вивчає пластику пейзажних форм, збагачує свою майстерність у композиції, виборі мотивів, кольору та фактури живописного полотна» – зауважує дослідник А. Шпаков [4, 1]. Цікавою та плідною була праця З. Шолтеса у складі творчих груп на плернерах в Дзінтарі, Сенезі, Лієлупе, рідних Карпатах. Такі творчі зустрічі сприяли обміну думками, планами, творчим досвідом. Приїздили на Закарпаття і митці – кияни, зокрема Т. Яблонська із чоловіком, М. Глушенко, які вбачали у творчості закарпатців «свіжий» подих, певне утвердження власних творчих пошуків. Вони не лише позитивно сприймали роботи А. Ерделі, А. Коцки, З. Шолтеса, Г. Глюка, Й. Бокшай, але й намагались практично почерпнути з їхнього мистецького досвіду. Кияни їхали на Закарпаття «за кольором». І справді, аналізуючи твори З. Шолтеса, чи не одразу впадає у вічі багата, яскрава, соковита, проте не відірвана від реальності кольорова палітра. Еволюцію творчого методу засвідчують ранні пейзажі з дещо стриманою кольоровою палітрою, та роботи, створені після 1950-х рр., з виразною чистою колористикою. Характерна для художника холодна кольорова гама, присутня в ранніх роботах «Зимовий пейзаж» (1941), «На прядки» (1936), «Сільське подвір'я» (1946), «Вивіз сіна з полонини» (1947), а також у роботах зрілого художника «Зима в Ставному» (1957), «Гірське село» (1973), «Стрімка річка» (1982), «Колочава – Імшад» (1984). У будь-якому, здавалося б звичному природному мотиві, З. Шолтес віднаходив та творчо передавав щедре багатство кольорів та форм, втілював через неповторні коористичні коди та емоційно-образне наповнення неперевершену, майже одухотворену красу закарпатських краєвидів. Попри, іноді, близьку сюжетність чи композиційне вирішення («Чорна Тиса» (1976), «Долина р. Уж» (1978), «Міжгірські полонини. Колочава» (1975), «Верховинський пейзаж» (1975)), митець досягає щораз нового психологічного настрою, акцентує на освітленні, грі барв, привносить щось незвичайне та неповторне. Загалом, твори Шолтеса витримані в душі реалістичної традиції, проте

стильовий реалізм художника не заперечує наявності експресивності художнього образу, романтизму та, часто, майже імпресіоністичного колориту.

Наполеглива праця, постійний творчий пошук та, без сумніву, потужний талант дозволили Золтану Шолтесу досягти справді значних професійних вершин. У 1975 році митець отримує звання Заслуженого художника України. Численні покази, у яких брав участь, а серед них – 8 персональних, привертали до творчості обдарованого закарпатця увагу видатних людей, зокрема, спогади про зустріч з ним залишають письменники О. Ільченко, П. Панч, художник В. Касіян. Близькою собі по духу відчував творчість Шолтеса американський художник Рокуел Кент.

Висновки. Отже, основними періодами творчої біографії художника нами виділено: період дитинства та навчання у гімназії і семінарії (1909-1933); період душпастирської діяльності у верховинських селах та перших успішних представлень на виставках (1933-1947); ужгородський період активної громадської та творчої праці (у тому числі головування у художній раді Худфонду Спілки художників УРСР з 1965 по 1972рр. (1947-1972); завершальний період творчої діяльності, повернення до сану (1972-1990). Життєва місія З. Шолтеса, що дозволила поєднати духовне просвітительство з мистецьким була ним сповна виконана. За своє тривале (а прожив Золтан Шолтес до 1990 року) життя митець створив величезну кількість полотен, що є окрасою не лише українського образотворчого мистецтва ХХ століття, але й належать світовій образотворчій спадщині. Твори художника зберігаються у музеях України, Канади, Словаччини, Чехії, Угорщини, Японії, Польщі, Румунії, Німеччини. Самобутність його пейзажів, особливий колорит та досконала пластична мова репрезентують закарпатську художню школу як унікальне та повновартісне мистецьке явище.

Література:

1. Біксей Л. Золтан Шолтес. Сторінки життя і творчості / Золтан Шолтес (1909-1990) [Укладач В.Штець]. – Львів: Ладекс, 2009. – 240 с., іл.
2. Ювілейна ретроспективна виставка творів Золтана Шолтеса, присвячена 60-ти річчю від дня народження художника. Каталог / [Вступ. стаття Ю.Сташко]. – Ужгород, 1971. – С.3.
3. Попова Л. Золтан Шолтес. Подорож у часі /Л. Попова // Новини Закарпаття. – 24 липня, 1999. – № 105-106. – С.12.
4. Золтан Шолтес. Альбом. [Вступ. стаття А. Шпакова]. – К.: Мистецтво, 1973.